

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא

והנה, בניו של הורקנוס אמרו לאביהם, עלה, לך לירושלים ונדה את בנך אליעזר מנכסיך, ועלה לו לירושלים לנדותו, ומצא שם יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי, והיו כל גדולי המדינה סועדים אצלו.

הלכו וסיפרו לרבן יוחנן שאביו של רבי אליעזר בא, אמר להם: עשו לו מקום והושיבו אותו ליד העשירים. נתן רבי יוחנן את עינו ברבי אליעזר ואמר לו: אמור לנו דבר אחד מן התורה! אך רבי אליעזר התבייש לדבר בפני רבו, ולכן עזב רבן יוחנן בן זכאי ויצא החוצה.

מיד פתח רבי אליעזר את פיו והיה דורש ופניו מאירות כאור החמה, וקרנותיו יוצאות כקרנות משה רבינו, ואין אדם יודע אם יום או לילה. היה רבי אליעזר יושב ודורש ואביו עמד על רגליו, כיון שראה שאביו עומד על רגליו נבהל, אמר לו: אבא שב לך, שאיני יכול לומר דברי תורה ואתה עומד על רגליך.

לאחר הדרשה בא רבן יוחנן ונשק לו על ראשו ואמר: אשריכם אברהם יצחק ויעקב מי יצא מחלציכם! אמר לו הורקנוס אביו: לא היה צריך לומר אשריכם אברהם יצחק ויעקב מי יצא מחלצכן, אלא "אשרי אני מי יצא מחלצ".

אמר הורקנוס לבנו: בני לא באתי אלא לנדותך מנכסי, ועכשיו שבאתי וראיתי השבח הזה, הרי אחיך מנודים מנכסי, והם נתונים לך במתנה. אמר לו בנו: אילו קרקעות בקשתי מלפני הקדוש ברוך הוא, היה לפניו ליתן לי, ואלו כסף בקשתי היה לפניו ליתן לי, אבל לא בקשתי מהקדוש ברוך הוא אלא שאזכה לתורה בלבד.

באבות דרבי נתן (פרק ו' מ"ג) מובא מעשה זה עם שינויים מעטים, בין היתר מובא שם: "אותו היום נתן עיניו רבן יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר, ואמר לו פתח ודרוש. אמר לו: איני יכול לפתוח. דחק עליו, ודחקהו התלמידים, עמד ופתח, ודרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם".

ודבר זה לכאורה סותר כמה גמרות שמצינו לא כך: הגמרא בסוכה (כח.) מביאה: ת"ר, מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה, שתיים עשרה אמר להם שמעתי, שמונה עשר אמר להם לא שמעתי... אמרו לו: כל דבריך אינן אלא מפי השמועה! אמר להם: הזקנתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי מימי לא קדמני אדם בבית המדרש... ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם וכו'".

ממקור זה עולה, שרבי אליעזר אומר את כל דבריו רק מפי השמועה ששמע מרבו. הוא אינו מתיימר לענות על כל

ביומא דהילולא של משה רבינו ז' באדר, מן הראוי לעסוק בעניינו ובמעלתו השייכים גם לדורות שלנו.

על תחילת דרכו של התנא רבי אליעזר בן הורקנוס מובא בתחילת פרקי דרבי אליעזר: מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס שהיה חורש את שדותיו של אביו. והנה באחד הימים ראהו אביו שהוא יושב ובוכה. אמר לו אביו: למה אתה בוכה? השיב לו בנו: איני בוכה אלא מפני שאני רוצה ללמוד תורה. אמר לו: והרי אתה בן עשרים ושמונה שנה ואתה רוצה ללמוד תורה? קח לך אשה והוליד בנים, ותוליד אותם לבית הספר ללמוד תורה.

עברו שני שבועות ואליעזר לא טעם כלום, עד שנגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב ואמר לו: בן הורקנוס! מפני מה אתה בוכה? אמר לו: מפני שאני רוצה ללמוד תורה. אמר לו: אם אתה רוצה ללמוד תורה, עלה, לך לירושלים ולך אצל רבן יוחנן בן זכאי.

עמד ועלה לו לירושלים והלך אצל רבן יוחנן בן זכאי. כשהגיע אליו, ישב לפניו והיה בוכה. אמר לו הרב: מפני מה אתה בוכה? אמר לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה! אמר לו: בן מי אתה? ולא רצה אליעזר להגיד לו. אמר לו הרב: האם למדת קריאת שמע, או תפילה, או ברכת המזון? אמר לו: לא. עמד רבי יוחנן ולמדו שלושתן.

לאחר שלמד ברכות ותפילה, ישב לו אליעזר והיה בוכה. אמר לו מפני מה אתה בוכה? אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. עמד ולמדו תורה, והיה אומר לו שתי הלכות כל ימות השבוע, ובשבת היה חוזר עליהן ומדבקן.

עברו שמונה ימים ואליעזר לא טעם כלום, עד שעלה ריח רע מפיו, ורבן יוחנן העמידו מלפניו מפני שלא יכול היה לסבול את הריח. ישב לו אליעזר והיה בוכה. אמר לו הרב: מפני מה אתה בוכה? אמר לו, שהעמדתני לפניך כאדם שהוא מעמיד מלפניו מוכה שחין. אמר לו: בני, כשם שעלה ריח פיך מלפני, כך יעלה ריח חוקי תורה מפיק לשמים.

אמר לו: בן מי אתה? אמר לו: בן הורקנוס. אמר לו: והרי אתה בן גדולי עולם ולא אמרת לי? חייך אתה סועד אצלי. אמר לו: כבר סעדתי באכסניה שלי. אמר לו: ואצל מי אתה מתארח? אמר לו: אצל רבי יהושע בן חנניא ורבי יוסי הכהן.

שלח רבן יוחנן ושאל את רבי יהושע ורבי יוסי: אצלכם סעד אליעזר היום? אמרו לו: לא, והרי כבר שמונה ימים שלא טעם כלום?! הלכו ומצאו שהיה אוכל אדמה.

השאלות ששאלו אותו בהלכות סוכה, על אף היותו מגדולי הדור. אין לו אלא מה שמע מרבותיו.

וכן במסכת יומא (סו:), בענין שיעיר המשתלח הוא משיב לשואלים אותו שלא כענין וזאת משום: "לא מפני שהפליגן בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם".

מקור נוסף המעיד על מגמה זו ועוסק באותו ענין, מצוי בגמרא במסכת ברכות (כז:): "ותניא רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו... והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל!".

כאן רבי אליעזר חריף אף יותר. אין זו רק מידת חסידות, לא לומר דברים שלא שמע מפי רבו, כמו שמשמע מהגמרא במסכת סוכה. אלא יש כאן עבירה חמורה, הגורמת לשכינה שתסתלק מישראל.

אולם צריך עיון ממה ששינו באבות דרבי נתן (עי' מה שתייר בזה בשו"ת חוות יאיר סימן צ"ד, ומה שדחה אותו החיד"א בספרו פתח עיניים בבא מציעא נט, וע"ע ערוך לנר עמ"ס סוכה שם והשפת אמת בחידושו למסכת יומא שם).

ונראה לתרץ שאלה זו לפי היסוד שאמרנו, מצינו אצל אברהם אבינו (בר"ר סא, א): "אב לא למדו ורב לא היה לו ומהיכן למד את התורה? אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחוכמה". וכיצד כליותיו לימדו אותו תורה?

איתא בתיקוני הזוהר (תיקון ס"ט, דף קיב) דאפתשטותא דמשה בכל דרא ודרא בכל צדיק וצדיק והוא מגלה לו רזי התורה.

וכן כתב בספר חסד לאברהם (אזולאי, מעין שני עין הקורא נהר ל"ז) וז"ל: אפילו בזמן הזה נשמת משה רבינו ע"ה מתפשט לשאר הנשמות ומאירה להם סוד התורה וכו', ואור התורה המאיר בתלמידי חכמים אפילו בדורות האלו הוא אור תורת משה רבינו ע"ה, ולכן אנו קורין אותו "רבינו". עכ"ל.

והחיד"א בספרו יעיר אוזן (מערכת מ' אות ו') מביא בשם האריז"ל, שתלמיד חכם מופלג מתעבר בו ניצוץ של משה רבינו ע"ה, וזה שאמרו בש"ס "משה שפיר קאמרת" (שבת קא: סוכה לט. חולין צג.). ע"כ. וכן יעוי' בסוטה (ג). שאליהו הנביא תלמידו של משה רבינו, והקשה רש"י, שלא למד אצל משה רבינו.

לפי זה יש לומר כי נשמת משה רבינו היתה באה אל אברהם אבינו ומלמדת אותו תורה, וכמו שכתב המהר"ח"ו בשער ההקדמות (בהקדמה דף ג' טור ג') בעניינו של רשב"י שזכה שיבואו לו נשמות של אמוראים מדורות מאוחרים יותר וז"ל: והנה יש מוציאי דיבה על ספר הזוהר באומרם, כי הנה בריש הקדמת התיקונים (דף ב:) כתב שם שהוא מאמר של אותו אמורא שהיה נקרא רבה בר בר חנה דהוה קאזל בחזא ספינתא וחזא חד ציפור וכו'. וכן בזוה"ק בפרשת פנחס ברעיא מהימנא (דף רכג ע"ב) וז"ל, והא איתמר דאיהו צפרא דבר בר חנה וכו'. עוד שם בפרשת פנחס (דף רטז): ענין רבי אלעזר בן פדת האמורא וכאלה רבות.

ומי פתי יסור הנה ישגיח ויראה כי כל דברי הרשב"י ע"ה הם ברוח הקודש, והיה רואה בעיניו כל נשמות החכמים אף אותם העתידים להיבראות. וכמעשה שאירע גם לרבי ישמעאל בברייתות בפרקי היכלות (רבתי פרק טז) עי"ש. וזה גם כן ענין רבי יוחנן בן זכאי ע"ה שאמרו עליו (סוכה כח.) שלא הניח מקרא ומשנה וכו' והויות דאביי ורבא עם שהיו אמוראים, ושים לבך והבן בדברים אלו. עכ"ל מוהר"ח"ו ז"ל בשער ההקדמות.

וכך בכל דור ודור, זוכה התלמיד חכם שתבוא נשמת משה רבינו שתלמד אותו תורה, ואף רבי אליעזר הגדול זכה לכך, והיה שומע ולומד מפי נשמת משה רבינו, ולכן כשהיה אומר דברים ששמע מפי משה, הרי שהוא שמע מפי רבו, אולם מאידך ראוי לומר עליהם ש"לא שמעתן אוזן מעולם",

כי אדם אחר לא קיבל ממשה רבינו חידוש זה, שהיה שייך רק לרבי אליעזר.

וזהו מה שכתב רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (סוד ישרים ח"ג סי' ד') שנשאל, אם יש גילוי אליהו בזמננו, וכמו שמצינו אצל הרש"ש שהיה לו גילוי אליהו כמ"ש המקובל חכם ששון בכר משה בפתח עיניים - קידוש, על המשרתת של הרש"ש הקדוש בישיבת בית אל שהיתה מביאה לו כוס קפה, ופעם אחת הביאה לו שתי כוסות בבת אחת, וכששאל אותה, מדוע הביאה שתי כוסות? אמרה לו: הבאתי לכת"ר ולאיש שיושב עמך. אמר לה תדעי שזה האיש הוא אליהו ז"ל, אבל לא תגלי לשום אדם. אמרה, גם אני איני מגלה סוד זה, בתנאי שתהיה ערב לי שאזכה לגן עדן בשכונתך. אמר לה: טוב. ובעת פטירתה באו לקבור אותה ולא יכולין לזוז אותה ממקומה, ואז בא הרב שר שלום זצוק"ל ולחש באזניה, ותכף הקימו אותה מזה למדנו שזכה לגילוי אליהו ז"ל ואפילו האשה זכתה לראותו שהיא צדקת.

והשיב הבן איש חי אזהרה לנו מדברי קבלה, אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו, על כן אין לנו לדבר באנשים גדולים ועצומים בהשערת השכל, ורק רשאי אני להגיד דבר אחד בגילוי אליהו הנביא זכר לטוב דודאי בענין שיזכה האדם לדבר עמו בפנים כמו שהיה לרבינו האריז"ל, דבר זה קשה המציאות אפילו בדורות הראשונים וכל שכן בדורות האחרונים, ברם בזאת אפשר להאמין שיהיה גילוי אליהו זל"ט בשכל של הצדיק, דהיינו יתלבש ניצוץ מן אליהו הנביא זכור לטוב בעין השכל של הצדיק ויורה לו האמת, והצדיק אינו מרגיש בגילוי אליהו זכור לטוב בשכלו אלא חושב שהוא משיג האמת בשכלו, ובאמת אינו כן אלא הוא משיג הדבר על ידי התלבשות ניצוץ מן אליהו הנביא זכור לטוב בשכלו.

ודבר זה נזכר בדברי המהר"ח"ו בהקדמתו לשער ההקדמות וז"ל, וגם נזכר בהקדמת התיקונים בכתב יד וז"ל ואנת אליהו עתיד לאתגליא בסוף יומיא ואית מאן דעתיד לאתגליא אנפין באנפין ואת מאן דעתיד לאתגליא ליה בטמירו בעין השכל דיליה. ע"כ דבריו.

והיינו, יכול תלמיד חכם לזכות שיתעבר בו ניצוץ מאליהו הנביא או ממה רבינו שילמד אותו תורה ויגלה לו סודות התורה, וזו היתה מעלת רבי אליעזר.

בזה יבואר, הגמרא בשבת (קד.) מביאה: "אמרי ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי: אתו דרדקי האינדא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו: אל"ף ב"ת - אלף בינה, גימ"ל דל"ת - גמול דלים...

על גמרא זו מעירים בעלי התוספות: "אל"ל לרבי יהושע בן לוי אתו דרדקי כו' - בירושלמי ובראשית רבה (פ, א) קאמר דרבי אליעזר ורבי יהושע הוו מאותן דרדקי, וחולק על הש"ס שלנו. והא דאמר בפרקי דרבי אליעזר שלא למד רבי אליעזר תורה אלא עד שהיה גדול, היינו שלא עסק עד שנעשה גדול".

תוספות מסבירים, שלפי התלמוד שלנו, אותם 'דרדקי' שדרשו את האותיות, היו בימי רבי יהושע בן לוי, ולא בתקופת רבי אליעזר, אך תוספות מעירים, שלפי התלמוד הירושלמי, ומדרש בראשית רבה, היה המעשה בתקופה קדומה יותר, ורבי אליעזר ורבי יהושע, היו מאותם הילדים. לדעת התוספות, אין בכך סתירה למדרשים האומרים שרבי אליעזר החל ללמוד רק בגיל מאוחר, כי ייתכן שלמד לימוד בסיסי, אך החל לעסוק בתורה רק בגיל מאוחר.

ויש לדקדק בלשון הגמרא, שרבי אליעזר בילדותו אמר: "מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו". כלומר, חכמים דקדקו בדבריהם, שאמר רבי אליעזר דברים שלא נאמרו מימות יהושע בן נון, אלא רק קודם לכן, היינו בחיותו של משה רבינו, וזאת משום, שזכה רבי אליעזר שיתגלה לו נשמת משה רבינו ותלמד אותו תורה, ולכן היה אומר דברים שנשמעו בימות משה רבינו.